

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATCHILIK TUSHUNCHASI, SHAKLLANISHI VA TURLARI

*Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi, Jahon iqtisodiyoti va
diplomatiya universiteti tayanch doktoranti*

CONCEPT, FORMATION AND TYPES OF TRANSNATIONAL CRIME IN THE FIELD OF INFORMATION TECHNOLOGIES

*Jonuzokova Yulduz Izzatulla kizi, Doctoral student of the
University of World Economy and Diplomacy*

ПОНЯТИЕ, ФОРМИРОВАНИЕ И ВИДЫ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

*Жонузоква Юлдуз Иzzатулла кызы, докторант
Университета мировой экономики и дипломатии*

<https://orcid.org/0009-0000->

[8544-2235](https://orcid.org/0009-0000-8544-2235)

e-mail:

sulaymonovayulduz98@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot texnologiyalari sohasidagi transmilliy jinoyatchilik masalasi o'rganiladi. Xususan, jinoyatchilikning yangi shakllari, jumladan, kiberjinoyatchilik, ma'lumotlarni o'g'irlash, Internet orqali boshqa xavf-xatarlar tahlil qilinadi. Shuningdek, transmilliy jinoyatchilikning shakllanishi va rivojlanishida zamonaviy texnologiyalarning roli, xalqaro qonunchilik va xavfsizlik choralarining ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: axborot texnologiyalari, transmilliy jinoyatchilik, internet, xavfsizlik, raqamli makon, kiberxavfsizlik, xavf, kiber makon, xalqaro qonunchilik, zamonaviy.

Abstract: This article examines the issue of transnational crime in the field of information technology. In particular, new forms of crime, including cybercrime, data theft, and other threats through the Internet are analyzed. Also, the role of modern technologies in the formation and development of transnational crime, the importance of international legislation and security measures are considered.

Key words: information technology, transnational crime, Internet, security, digital space, cyber security, risk, cyber space, international law, modern.

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос транснациональной преступности в сфере информационных технологий. В частности, анализируются новые формы преступности, в том числе киберпреступность, кража данных и другие угрозы через интернет. Также рассматривается роль современных технологий в формировании и развитии транснациональной преступности, значение международного законодательства и мер безопасности.

Ключевые слова: информационные технологии, транснациональная преступность, интернет, безопасность, цифровое пространство, кибербезопасность, риск, киберпространство, международное право, современный.

KIRISH. Internetning paydo bo'lishi va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida jamiyatimizning barcha sohalarini raqamlashtirish jarayonlari qamrab oldi. Natijada, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish kundalik faoliyatning bir qismini tashkil etib, insonlar hayotiga ijobiy ta'siri o'tkaza boshladi. Ilgari axborot sohasini faqat aloqa, telekommunikatsiya, texnik vositalarni ishlab chiqarish va undan foydalanish sohasi sifatida tushungan bo'lsalar, bugungi kunga kelib elektron iqtisodiyot va boshqaruv, elektron xizmatlar, elektron to'lovlar, dasturiy ta'minotni ishlab chiqish va joriy etish kabi tarkibiy qismlar undan muhim o'rin egalladi. XXI asrda Internetning faol rivojlanishi odamlarning axborot texnologiyalariga bo'lgan talabining shiddatli o'sishini ta'minladi. Tarmoq orqali odamlar bugun nafaqat bir-birlari bilan muloqot qilmoqda, balki yangiliklarni olish, keng doiradagi turli-tuman xizmatlardan foydalanish, biznesni boshqarish vositasi sifatida foydalanmoqda[1].

Ammo, yuqoridagi ushbu jarayonlar jinoyatchilikning yangi shakllarini rivojlantirishga qulay sharoitlar yaratdi. Mazkur jinoyatlar o'z navbatida **“axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar”** deb nomlanadi. Ilmiy adabiyotlar va huquqiy hujjatlarda axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar tushunchasi bo'yicha bir qancha yondashuvlar mavjud.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

Axborot texnologiyalari sohasidagi transmilliy jinoyatchilik tushunchasi mohiyatini to'liqroq tushunish uchun “axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar” va “kiberjinoyat” atamaları ta'rif hamda farqli tomonlari, shuningdek, “transmilliy jinoyatchilik” tushunchalarini tushunib olish lozim. G'arb manbalarida va qonunchilik hujjatlarida axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar tushunchasi kiberjinoyatlar tarzida qo'llaniladi. Ammo “kiberjinoyatchilik” atamasi “axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar” atamasiga nisbatan torroq ma'noga ega. Kiberjinoyatchilik axborot tarmog'idan foydalanishni anglatadi. O'z navbatida, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar deganda, hatto tarmoq bilan hech qanday aloqasi bo'lmagan, lekin faqat mustaqil axborot (kompyuter) tizimlariga ta'sir qiladigan noqonuniy xatti-harakatlar tushuniladi. Kiberjinoyatchilik,

tushuncha sifatida, dunyoning barcha mamlakatlari tomonidan qabul qilingan yagona ta'rifga ega emas. Bu tom ma'noda mohiyatiga nisbatan qarashlarning yig'indisi xolos[2].

Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar – axborot tizimlari, infratuzilmasi yoki ma'lumotlaridan noto'g'ri foydalanish bilan bog'liq huquqbuzarliklarning kengroq doirasini qamrab oladi. Bu nafaqat kompyuter tarmoqlari va tizimlari bilan bevosita bog'liq jinoiy harakatlar, balki telekommunikatsiya, raqamli qurilmalar va elektron ma'lumotlarni saqlash kabi axborot texnologiyalarining turli shakllaridan foydalanadigan jinoyatlarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar firibgarlik, o'g'irlik, tovlamachilik, ta'qib qilish va intellektual mulkni buzish kabi an'anaviy texnologiyaga asoslangan jinoyatlarni o'z ichiga olishi mumkin.

MUHOKAMA. Kiberjinoyatchilik tushunchasini quyidagi ikki guruhga bo'lish mumkin:

- Tor ma'nodagi kiberjinoyatchilik (kompyuter jinoyati) – bu kompyuter tizimlari va ular tomonidan qayta ishlanadigan ma'lumotlarning xavfsizligiga qarshi qaratilgan elektron operatsiyalar ko'rinishidagi har qanday noqonuniy xatti-harakatlar;

- Keng ma'nodagi kiberjinoyatchilik (kompyuterdan foydalanish bilan bog'liq jinoyatlar) kompyuter tizimlari yoki tarmog'i orqali yoki ular bilan bog'liq bo'lgan har qanday noqonuniy xatti-harakatlar, shu jumladan, kompyuter tizimlari yoki tarmoq orqali ma'lumotlarga noqonuniy egalik qilish, ularni noqonuniy taklif qilish yoki tarqatish kabi jinoyatlar.

Shuningdek, kiberxavfsizlik tadqiqotchilari tomonidan tushunchaga berilgan umumiy ta'rif ham mavjud. Unga ko'ra, kompyuterlar yoki axborot tarmoqlarida jinoiy harakatlar vositasi bo'lgan har qanday xatti-harakat kiberjinoyat sifatida tavsiflanadi.

O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 15-aprelda qabul qilingan **“Kiberxavfsizlik to'g'risida” Qonunida** tushunchaga quyidagicha ta'rif beriladi: “Kiberjinoyatchilik – axborotni egallash, uni o'zgartirish, yo'q qilish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish maqsadida kibermakonda dasturiy ta'minot va texnik

vositalardan foydalanilgan holda amalga oshiriladigan jinoyatlar yig'indisi"[3].

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan ilk bor 2000-yilda jinoyatchilikning oldini olish va jinoiy odil sudlov bo'yicha 10-Kongressida axborot texnologiyalar sohasidagi jinoyatlar tushunchasiga ta'rif beriladi. Unga ko'ra, axborot texnologiyalar sohasidagi jinoyatlar – kompyuter tizimi yoki tarmog'idan foydalangan raqamli makonda sodir etilgan har qanday jinoyatlardir[4].

Birlashgan Millatlar Tashkilotining giyohvand moddalar va jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha boshqarmasi rasmiy sahifasida "Axborot texnologiyalar sohasidagi jinoyatlar – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida tarmoqlar, tizimlar, ma'lumotlar bazasi, veb-saytlarga nisbatan sodir etilgan qonunni buzuvchi harakatlardir[5].

NATIJALAR. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanib borishi bilan axborot texnologiyalari sohasidagi transmilliy jinoyatlarning turlari ham ko'payib bormoqda. Bugungi kunda mazkur jinoyatlar turlari va aniq soni bo'yicha yagona yondashuv mavjud emas. Davlatlarning qonunchiligi va soha huquqshunoslari tomonidan berilgan ta'riflar farq qiladi. Bugungi kunda eng ko'p tarqalgan axborot texnologiyalari sohasidagi transmilliy jinoyatlar turlariga quyidagilar kiradi:

- Kiberfiribgarlik va shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash. Bunga bank hisoblariga ruxsatsiz kirish, bank ma'lumotlari va pul mablag'larini onlayn o'g'irlash, shuningdek, fishing, karding va farming kiradi.

- "Fishing" – "baliq ovi" ma'nosini bildiradi va banklar, to'lov tizimlari nomidan elektron xatlar yuboradi. Foydalanuvchini bank va to'lov tizimlari bilan bir xil ko'rinishda bo'lgan maxsus saytga kirishga undash va foydalanuvchi unda shaxsiy ma'lumotlarini qoldirish orqali jinoyatni sodir etish.

- "Karding" – fishing saytlar yaratish va unda arzon narxdagi tovlarni joylashtirish hamda undan xaridorlar o'zining shaxsiy ma'lumotlarini (plastik kartasi haqidagi ma'lumotlarni) kiritish orqali kiberfiribgarga plastik karta haqida ma'lumot beruvchi, ammo biror oldi-sotdini amalga oshirish imkonini bermaydigan kiberfiribgarlik turidir.

- "Farming" ham firibgarlikning fishing saytlar orqali sodir etiladigan ko'rinishi bo'lib, unda foydalanuvchi sayt nomini to'g'ri qayd etsa ham soxta saytga kiraveradi va shu orqali shaxsiy ma'lumotini o'zi bilmagan holda kiberfiribgarning qo'liga topshiradi.

XULOSA. Internetning paydo bo'lishi, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan jamiyat hayotining barcha sohalarini raqamlashtirish jarayonlarining jadallashuvi insonlar hayotiga keng imkoniyat va yengilliklar berish bilan birgalikda sohada jinoyatchilik turlarini shakllanishi uchun ham sharoit yaratdi. Bugungi kunda axborot texnologiyalari doimiy rivojlanib borayotganligi sababli sohada jinoyatchilikning yangi turlari va shakllari ham ortib transmilliy xarakter kasb etib bormoqda.

Axborot texnologiyalari sohasidagi transmilliy jinoyatchilikka qarshi kurashda davlatlar hamkorligining rivojlanishi XX asrning 60-70 yillaridan boshlab rivojlana bordi. Sohada jinoyatchilikka qarshi kurash masalalari xalqaro konferensiya va anjumanlarda ko'tarila boshlandi hamda raqamli makondan jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha dastlabki xalqaro tashkilotlar shakllanishi bilan davlatlararo hamkorlikning mustahkamlanishiga imkon yaratdi.

MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ilhom Abdullayev – "Axborot sohasi – Yangi O'zbekiston konsepsiyasining muhim tarkibiy qismi" // 07.06.2023 // <https://parliament.gov.uz/articles/1538>
2. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar (kiberjinoyatlar): turlari, kvalifikatsiyalanishi va ularga nisbatan tergov harakatlarini o'tkazish taktikasi [Matn]: o'quv qo'llanma / G. F. Musayev [va boshq.]. – Tashkent: Baktria press, 2020. – b. 11
3. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 15.04.2022 yildagi O'RQ-764-son // <https://lex.uz/ru/docs/-5960604>
4. Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders: resolution / adopted by the General Assembly // <https://digitallibrary.un.org/record/404748?v=pdf>
5. Cybercrime in brief // <https://sherloc.unodc.org/cld/en/education/tertiary/cybercrime/module-1/key-issues/cybercrime-in-brief.html>